

FEMTE AVDELNINGEN

Romersk kejsartid

Efter Augustus följde den julisk-claudiska kejsarätten med Tiberius, Caligula, Claudius och Nero. *Tiberius* (14-37 e. Kr.) var i flera avseenden en bra kejsare. Han lämnade dock gärna Rom för sin villa på Capri och överlät styret till andra, bl.a. Sejanus som var chef för kejsarens livgarde. Tiberius lät restaurera bl. a. templet till *Castor och Pollux* på Forum och bygga *Domus Tiberiana* på Palatinen. *Caligula* (37-41) var en besinningslös despot. Hans morbror *Claudius* (41-54) lät bygga en hel del under sin regeringstid, bl.a. akvedukter och en stor del av Ostias hamnanläggning. Vidare erövrade han Britannien. Claudius ansågs av sin samtid efterbliven men var egentligen en lärd och skarpsinnig person. Han blev förgiftad av sin fjärde hustru Agrippina, som också såg till att tronen gick till hennes son i ett tidigare äktenskap, *Nero* (54-68). Under dennes regeringstid brann Rom. Nero var den förste som satte igång organiserade förföljelser av de kristna. Med Neros död upphörde Augustus släkt att styra romarriket.

Romerskt kvinnoporträtt från kejsartiden

Efter en kort period av anarki kom den flaviska kejsarätten på tronen, med Vespasianus, Titus och Domitianus. *Vespasianus* (69-79) lyckades bringa reda i rikets dåliga finanser och lät uppföra bl a. den flaviska amfiteatern för gladiatorspel, senare kallad *Colosseum*. Hans son *Titus* (79-81) slutförde kriget mot judarna och lät förstöra Jerusalem. På Forum står *Titusbågen*, med detaljrika reliefer av triumfen. Den uppfördes av brodern *Domitianus* (81-96). Denne har i byggnadshänseende gått till eftervärlden genom sina palats på Palatinen, bl.a. *Domus Flavia*.

Härefter följde en period med adoptivkejsare. *Nerva* (96-98) var en mild regent som adopterade rikets främste general Trajanus från Spanien, den förste provinsbon på tronen. Under *Trajanus* kejsartid (98-117) fick romarriket sin största utsträckning, från Spanien i väster till Armenien i öster, från Egypten i söder till Britannien i norr. *Trajanus' forum* med *Trajanuskolonnen*, som är 38 meter hög och har en bildfris på ungefär 200 meter, vittnar om hans krig i Dacien, nuvarande Rumänien. Trajanus lät även bygga om *Atrium Vestalium* på Forum. Rom hade på hans tid ca en miljon invånare. Genom sociala reformer sökte Trajanus tillgodose de fattigas behov. Efter Trajanus följde som adopterad kejsare *Hadrianus* (117-138). Under hans regeringstid påbörjades byggandet av *Hadrianus' mausoleum* (*Castel Sant' Angelo*). Hadrianus lät vidare bygga det *Pantheon* som i dag finns kvar, och anlade i Tivoli utanför Rom sin märkliga anläggning, *Villa Adriana*, som ännu kan beskådas. Där lät kejsaren återskapa miljöer som han fattat tycke för under sina långa resor i det stora romerska riket.

Castel Sant' Angelo, ursprungligen kejsar Hadrianus mausoleum

Bland de efterföljande kejsarna kan *Marcus Aurelius* (161-180) nämnas, 'filosofen på tronen'. Hans *Självbeträktelser* läses fortfarande och hans ståtliga ryttarstaty finns att se på Capitolium i dess museum. *Marcus Aureliuskolonnen* som stod på det gamla Marsfältet dominerar nu Piazza Colonna. Kejsar *Septimius Severus* (193-211) från provinsen Africa har en *triumfbåge* på Forum Romanum. Han lät bygga sitt palats på Palatinen bakom Domitianus anläggningar med utsikt mot Circus Maximus. Han var en skicklig fältherre och lyckades i stort bevara rikets gränser från Trajanus tid. Hans son *Caracalla* har gått till eftervärlden genom sina väldiga badanläggningar i Rom, *Caracallas termer*, som i senare tid har använts för operaföreställningar.

Kejsar *Konstantin* (306-337) lät inställa de organiserade förföljelserna mot de kristna. Senaten lät till hans ära uppföra den 25 meter höga *Konstantins triumfbåge* nära Colosseum. Triumfbågen är välbevarad och dess element och utsmyckningar blev under renässansen och barocken mönster för fasader och fontäner. Av Konstantins mycket stora *basilika* vid Forum -- mittskeppet var 80 meter långt och 35 meter högt -- återstår norra sidoskeppets vägg med tre valv. I slutet av sin regering flyttade Konstantin sitt residens från Rom till Bysans, som fick namnet Konstantinopel.

Marcus Aurelius till häst, det enda bevarade ryttarmonumentet av en romersk kejsare. Kapitolinska museerna i Rom.

Tredje deklinationen

Nominativ och genitiv

De latinska substantiven kan efter sina kasusändelser indelas i två huvudgrupper: ändelsesystem A (första och andra deklinationerna) och ändelsesystem B (tredje deklinationen).

Den tredje deklinationen omfattar bl. a. **substantiv med stam på konsonant**. Dessa stammar antingen saknar ändelse i nominativ singularis (*doctor* M lärare; *tempus* N tid) eller bildar nominativ singularis med ändelsen *-s* (*pleb-s* F folk). Ändelsen i genitiv singularis är för tredje deklinationen alltid *-is*.

Nominativ pluralis slutar för substantiv i maskulinum och femininum på *-es*, för substantiv i neutrum på *-a*. Genitiv pluralis slutar på *-um*.

	<i>Maskulinum</i>	<i>Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>			
Nominativ	doctor lärare	pax fred (< pac-s)	tempus* tid
Genitiv	doctóris lärare(n)s	pacis fred(en)s	témporis tid(en)s
<i>Pluralis</i>			
Nominativ	doctóres lärare	paces freder	témpora tider
Genitiv	doctórum lärarnas	pacum freder(na)s	témporum tider(na)s

*När det gäller tempos (senare *tempus*) har genom ljudlagen rhotacism stammens *-s-* mellan två vokaler (*temposis*) övergått till *-r-* (*témporis*), jfr ty. Hase och sv. hare.

Beträffande innebörden av kasus nominativ och genitiv se vad som sägs härom i första avdelningen!

Observera:

1. Substantiv med stamslut på *-on-* har i nominativ singularis förlorat *-n*: *regio*, *regiónis* F trakt, region. Vidare försvagas kort obetonad vokal i öppen stavelse inuti ord till kort *i*: *homo*, *hómínis* (ur **hómonis*) M människor.

2. Ljudförbindelsen *c* (k-ljud) + *s* stavas på latin alltid med *x*: *pax*, *pacis* F fred. I orden *lex* och *rex* har g-ljudet assimilerats till ett k-ljud före *s*: *lex*, *legis* F lag och *rex*, *regis* M kung.

3. Substantiv med stamslut på *t-* eller *d-*ljud har i nominativ singularis genom assimilation förlorat detta *t-* eller *d-*ljud framför ändelsen *-s*: *pes* (ur **ped-s*), *pedis* M fot, *libertas* (ur **libertat-s*), *libertatis* F frihet.

Ett substantivs böjningsstam blir tydlig först när genitivändelsen *-is* tas bort. Det är av böjningsstammen som lånord bildas: *leg-al*, *tempor-al*, *region-al*, *ped-al* etc.

Latinska uttryck

Adjektiv som tillhör ändelsesystem A tillhör fortfarande detta även om det kombineras med ett substantiv som tillhör ändelsesystem B.

<p>Repetitio est mater studiorum</p> <p>magnum opus per cápita</p> <p>in vino veritas <i>Cicero</i> aurea mediócritas <i>Horatius</i></p> <p>prímula veris (<i>herba</i> F växt är underförstått)</p> <p>index nóminum</p> <p>eloquentia córporis (om ståtligt yttre; ofta skämtsamt om korpulenta personer)</p>	<p>repetitio, onis F upprepning, repetition mater, matris F moder</p> <p>opus, óperis N arbete, produkt</p> <p>caput, cápitis N huvud, 'efter huvuden'</p> <p>véritas, átis F sanning</p> <p>aureus, a, um gyllene mediócritas, átis F medelväg, måtta, lagom</p> <p>prímulus, a, um allra först</p> <p>ver, veris N vår</p> <p>index, índicis M F angivare; katalog nomen, nóminis N namn</p> <p>eloquentia, ae F vältalighet</p> <p>corpus, córporis N kropp</p>
---	---

Teckning av Staffan Lindén

Uppgift 1

Nämn lånord i engelskan som går tillbaka till a) *veritas, átis* F, b) *libertas, átis* F c) *securitas, átis* F, d) *humanitas, átis* F, e) *dignitas, átis* F.

QUAESTIONES ET RESPONSA

I det följande redovisas delar av ett pedagogiskt samtal mellan kejsarsonen Pippin och hans lärare Alcuin vid Karl den stores hovskola (ca 800 e.Kr.). Observera att många av svaren innehåller genitivformer av första, andra och tredje deklinationernas substantiv!

<p>A. Quid est ver? *</p> <p>P. Pictor terrae. **</p> <p>* = Alcuin ** = Pippin</p>	<p>quid? (frågande pron.) vad? pictor, óris M målare terra, ae F jord, mark, land, jfr fra. terre</p>
---	--

A. Quid sunt ólera? P. Amici medicorum, laus coquorum.	olus, óleris N grönsak, ört médicus, i M läkare laus, laudis F beröm, ära coquus, i M kock
A. Quid est herba? P. Vestis terrae.	herba, ae F växt, gräs, jfr herbarium, fra. herbe vestis, is F klädnad, dräkt
A. Quid est luna? P. Óculus noctis.	luna, ae F måne óculus, i M öga nox, noctis F natt, jfr nocturne
A. Quid sunt stellae? P. Nautarum gubernatores, noctis decor.	stella, ae F stjärna nauta, ae M sjöman gubernator, óris M styrman, styresman decor, óris M smycke, prydnad, jfr dekor
A. Quid est mare? P. Limes terrae, divisor regionum, refugium in periculis.	mare, maris N hav limes, límitis, M gränslinje divisor, óris M. delare regio, onis F område, region refugium, i N tillflyktsort, jfr refuge periculum, i N fara
A. Quid est navis? P. Navis est aedificium erraticum, viator sine vestigiis.	navis, is F (navigare) skepp aedificium, i N hus, hem, byggnad erraticus, a, um kringirrande viator, óris M vandrare vestigium, i N spår
A. Quid est corpus? P. Domicilium ánimae.	corpus, córporis N kropp domicilium, i N hus, bostad, hemvist ánima, ae F själ
A. Quid est cérebrum? P. Servator memoriae.	cérebrum, i N hjärna, jfr cerebral servator, óris M bevarare, beskyddare memoria, ae F minne
A. Quid sunt óculi? P. Duces córporis.	dux, ducis M ledare, vägvisare
A. Quid est cor? P. Receptáculum vitae.	cor, cordis N hjärta, jfr fra. cordial receptáculum, i N förvaringsrum, tillflyktsort
A. Quid est sanguis? P. Humor venarum, vitae alimentum.	sanguis, sánguinis M blod humor, óris M fuktighet, vätska vena, ae F blodåder alimentum, i N näring
A. Quid est víta? P. Beatorum laetitia, miserorum maestitia, exspectatio mortis.	beatus, a, um lycklig laetitia, ae F glädje miser, era, erum eländig, olycklig, maestitia, ae F sorg, smärta exspectatio, ónis F väntan mors, mortis F död

Lär in glosorna i högerspalten!

Övriga kasus av substantiven. Adjektiv i positiv

Den fortsatta böjningen av *substantiv med stam på konsonant* som *doctor*, *doctóris* M 'lärare', *pax*, *pacis* F 'fred' och *tempus*, *témporis* N 'tid' lyder som följer. Substantiv i maskulinum och femininum böjs likartat:

	<i>Maskulinum</i>	<i>Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>			
Nominativ	doctor	pax	tempus
Genitiv	doctóris	pacis	témporis
Dativ	doctóri	paci	témpori
Ackusativ	doctórem	pacem	tempus (= nom.)
Ablativ	doctóre	pace	témpore
<i>Pluralis</i>			
Nominativ	doctóres	paces	témpora
Genitiv	doctórum	pacum	témporum
Dativ/Ablativ	doctóribus	pácibus	tempóribus
Ackusativ	doctóres	paces	témpora (= nom.)

Beträffande innebörden av kasus akkusativ, dativ och ablativ se vad som sägs i första avdelningen!

Den tredje deklinationen omfattar också *substantiv samt adjektiv* i positiv *med stam på -i* (abl. sing. långt **-i**, gen. plur. **-ium** och neutr. plur. **-ia**), t. ex. substantiv som *ignis*, *ignis* M 'eld', *navis*, *navis* F 'skepp' och *mare*, *maris* N 'hav' samt adjektiv som *brevis* M F, *breve* N 'kort' (ljudlag: kort *i* sist i ett ord övergår till kort *e*, jfr mare, breve).

A. Substantiv med stam på -i

	<i>Maskulinum</i>	<i>Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>			
Nominativ	ignis	navis	mare
Genitiv	ignis	navis	maris
Dativ	igni	navi	mari
Ackusativ*	ignem	navem	mare (= nom.)
Ablativ	igni	navi	mari
<i>Pluralis</i>			
Nominativ	ignes	naves	maria
Genitiv	ignium	navium	marium
Dativ/Ablativ	ignibus	navibus	maribus
Ackusativ	ignes	naves	maria (= nom.)

*Den rena i-stammen Tiberis "Tibern" har akkusativformen Tiberim

B. Adjektiv i positiv med stam på –i

	<i>Maskulinum/Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>		
Nominativ	brevis	breve
Genitiv	brevis	brevis
Dativ	brevi	brevi
Ackusativ	brevem	breve (= nom.)
Ablativ	brevi	brevi
<i>Pluralis</i>		
Nominativ	breves	brevia
Genitiv	brevium	brevium
Dativ/Ablativ	brevibus	brevibus
Ackusativ	breves	brevia (= nom.)

Märk:

Vissa i-stammar har i singularis anpassat sig till konsonantstammarnas böjning (t.ex. alternativformen *nave* i abl. sing.) och ett antal konsonantstammar har i pluralis anpassat sig till i-stammarnas böjning (t.ex. *montium* i gen. plur., jfr *mons*, *montis* M berg). Dessa blandformer ger dock knappast problem vid översättning från latin till svenska.

Lär noga in böjningen av dels konsonantstammar, dels i-stammar efter tredje deklinationen!

Observera följande om adjektivs nominativform:

Några adjektiv har i **nominativ singularis SAMMA form i maskulinum, femininum och neutrum**, t. ex. *sapiens* (mask., fem. o. neutr.), gen. *sapientis* 'vis', *felix* (mask., fem. o. neutr.), gen. *felícis* 'lycklig', *prudens* (mask., fem. o. neutr.), gen. *prudéntis* 'klok'. Detta gäller också presens particip (se detta particip i det följande).

Ett fåtal adjektiv har i **nominativ singularis tre olika former i maskulinum, femininum och neutrum**, t. ex. *acer* (ur*acr <acris), *acris*, *acre* 'vass', därför att i maskulinum böjningsmorfemet *-is* har fallit bort och ett uttalsunderlättande *e* har skjutits in framför *-r*, jfr väder, vädret.

Adjektiv som tillhör ändelsesystem B tillhör fortfarande detta även om det kombineras med ett substantiv som tillhör ändelsesystem A:

stella polaris	stella , ae F stjärna polaris , e vid polen (befintlig), jfr <i>polus</i> , i M pol
rector magníficus	magníficus , a um storståtlig; om rektor = universitets(rektor)
professor eméritus	eméritus , a, um uttjänt, förutvarande
homo sapiens	sapiens , sapientis vis
víola tricolor	tricolor , óris trefärgad
ars longa, vita brevis	ars , artis F konst
chordae vocales	chorda , ae F sträng, här 'band' vocalis , e hörande till rösten (<i>vox</i> , <i>vocis</i> F), stäm-
pulex irrítans	pulex , púlicis M loppa irrito reta, irritera

Teckning av Staffan Lindén

Latinska uttryck i olika kasus

(1) otium cum dignitate <i>Cicero</i>	(1) otium , i N vila dignitas , átis F värdighet ("välförtjänt ledighet")
(2) litteris et ártibus <i>inskrift på medalj för b.l a. framstående konstnärer</i>	(2) litterae , arum F brev; vetenskap
(3) nulla régula sine exceptione	ars , artis F konst, pl. skön(a) konst(er) (3) régula , ae F regel exceptio , ónis F undantag

(4) nihil sub sole novum <i>Predikaren</i>	(4) nihil intet sub (prep. m. abl.) under sol, solis M sol
(5) extra ordinem	(5) extra (prep. m. ack.) utanför ordo, ordinis M ordning, jfr extraordinär
(6) mens sana in corpore sano <i>Iuvenalis</i>	(6) mens, mentis F sinne, själ sanus, a, um sund
(7) primus inter pares	(7) primus, a, um först, främst par, paris lik
(8) Est vita misero longa, felici brevis.	(8) miser, misera, miserum olycklig felix, felicitis lycklig
(9) omnibus	(9) omnis, e all, hel, varje
(10) Nihil est ab omni parte beatum. <i>Horatius</i>	(10) nihil intet pars, partis F del
(11) Fortes fortuna adiuvat! <i>Terentius</i>	(11) fortis, e tapper, djärv fortuna, ae F lycka adiuvo 1 hjälpa
(12) Amor vincit omnia. <i>Vergilius</i>	(12) amor, oris M kärlek vinco, vici, victum 3 (be)segra
(13) Non omnia possumus omnes. <i>Vergilius</i>	(13) possum kunna
(14) Balnea, vina, venus corruptunt corpora nostra, sed vitam faciunt balnea, vina, venus (<i>graffiti</i>)	(14) balneum, i N bad venus, veneris N kärlek corrumpto 3 fördärva facio, feci, factum 3B göra

Lär in glosorna i högerspalten!

Uppgift 2

Ange genitiv singularis och akkusativ pluralis för följande substantiv!
Använd om det behövs Latinsk basordlista!

<p>a) natio F folk
 b) limes M gränslinje
 c) pars F del
 d) mens F sinne
 e) caput N huvud
 f) virgo F jungfru
 g) nomen N namn
 h) multitudo F mängd
 i) corpus N kropp
 j) opus N arbete, verk
 k) ars F konst
 l) mare N hav</p> |
|--|

Teckning av Staffan Lindén

Uppgift 3

I vilket numerus och kasus står följande substantiv?

- a) **nationi**
- b) **limites**
- c) **parte**
- d) **mentibus**
- e) **cápitum**
- f) **virgine**
- g) **nomina**
- h) **multitudinum**
- i) **corpori**
- j) **opera**
- k) **arte**
- l) **marium**

Teckning av Staffan Lindén

Presens particip

I latinet bildas presens particip genom att till presensstammen läggs suffixet *-nt* (i tredje och fjärde konjugationen inskjuts ett *e* före *nt*). Till detta suffix *-nt* läggs i nominativ singularis *-s* och genom assimilation faller *t* före *s* (jfr *sapiens* ur **sapients*, i genitiv *sapientis*).

Många latinska presens particip har lånats in i svenskan. Det är böjningsstammen som lånas in, oftast som substantiv, t.ex. *emigrans*, *emigrant-is* (emigrant = utvandrande person), *gratulans*, *gratulant-is* (gratulant = lyckönskande person), *patiens*, *patient-is* (patient = lidande person), *agens*, *agent-is* (agent = handlande person). Presens particip böjs som adjektiv efter tredje deklinationen med en form i nominativ (M, F, N):

	<i>Maskulinum/Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>		
Nominativ	agens	agens
Genitiv	agentis	agentis
Dativ	agenti	agenti
Akusativ	agentem	agens (= nom.)
Ablativ	agenti	agenti
<i>Pluralis</i>		
Nominativ	agentes	agentia
Genitiv	agentium	agentium
Dativ/Ablativ	agentibus	agentibus
Akusativ	agentes	agentia (= nom.)

*I satsförkortningar och som substantiverat adjektiv har presens particip som regel *-e* i ablativ singularis.

Relativt och frågande pronomen *qui/quis* och dess sammansättningar

Det relativa pronominet *qui, quae, quod* 'som, vilken' innehåller basmorfemet *qu*, som i genitiv och dativ singularis blir *cu*. Observera att latinska pronomen har kasusändelserna **-ius** i genitiv singularis och **-i** i dativ singularis!

Det frågande pronominet 'vilken, vem' ser ut på samma sätt men har någon gång formen *quis* för maskulinum nominativ singularis och formen *quid* för neutrum.

Böjningsändelserna är hämtade från både A- och B-systemen (det senare markerat med fetstil):

	<i>Maskulinum</i>	<i>Femininum</i>	<i>Neutrum</i>
<i>Singularis</i>			
Nominativ	qui/quis	quae	quod/quid
Genitiv	cuius (cujus)	cuius (cujus)	cuius (cujus)
Dativ	cui (cuj)	cui (cuj)	cui (cuj)
Ackusativ	quem	quam	quod
Ablativ	quo	qua	quo
<i>Pluralis</i>			
Nominativ	qui	quae	quae
Genitiv	quorum	quarum	quorum
Dativ/Ablativ	quibus	quibus	quibus
Ackusativ	quos	quas	quae

Latinets relativa pronomen saknar ofta korrelat, jfr *qui = is qui* den som, *quod = id quod* det som etc.

Relativpronominets kasus bestäms av dess egen ställning som subjekt, objekt, prepositionsstyrt pronomen osv. i relativsatsen:

a) Marco est canis, (<i>Marco</i> är en possessiv dativ)	För Marcus finns en hund, dvs. Marcus har en hund,
b) qui in area cubat	som ligger på gårdsplanen
c) cuius oculi magni sunt	vars ögon är stora
d) cui cibum cottidie dat	åt vilken han dagligen ger mat
e) quem Camilla quoque amat	som även Camilla tycker om
f) de quo semper narrat	om vilken han alltid berättar

Uppgift 4

Byt ut i exemplet ovan *canis* mot *canes*! Vilka konsekvenser får det för verbformerna *est* och *cubat* samt pronominet i resp. relativsats?

Pronomen qui/quis och dess sammansättningar

RELATIVT 'som, vilken'	qui, quae, quod
INTERROGATIVT 'vem, vilken'	qui(s), quae, quid/quod*
INDEFINIT 'någon'	áliqui(s), áliqua, áliquid/áliquod*
INDEFINIT 'en (viss)', pl. 'några'	quidam, quaedam, quiddam/quoddam*
INDEFINIT 'var och en, varje'	quisque, quaeque, quidque/quodque* (bara förleden böjs)

*det senare förenat

Observera att endast förleden böjs i *quidam* och *quisque*!

Latinska uttryck

(1) Qui tacet, consentit. (påven Bonifacius, död 1303)	(1) taceo, tacui, tácitum 2 tåga con-sentio, sensi, sensum 4 samtycka
(2) Réddite quae sunt Caésaris, Caesari et quae sunt Dei, Deo!	(2) red-do, réd-didi, réd-ditum 3 ge tillbaka
(3) Non licet omne, quod libet.	(3) licet (opers.) det är tillåtet libet (opers.) det lyster, behagar
(4) Qui nescit dissimulare, nescit regnare. (kung Ludvig XI, död 1483)	(4) ne-scio 4 inte veta dissímulo 1 förstålla sig regno 1 härska
(5) Qui dormit, non peccat.	(5) dormio 4 sova pecco 1 synda
(6) Non omne, quod nitet, aurum est.	(6) niteo 2 glänsa aurum, i N guld
(7) conditio sine qua non (utan vilket inte en sak kan ske).	(7) conditio, ónis F villkor sine (prep. m. abl.) utan
(8) términus, a quo (man räknar)	(8) términus, i M gräns, tidpunkt
(9) Quidam narrant Homerum caecum fuisse.	(9) narro 1 berättå caecus, a, um blind sum, fui, esse vara
(10) Faber est suae quisque fortunae. (Sallustius, De re publica)	(10) faber, fabri M hantverkare, här 'smed' fortúna, ae F lycka
(11) Suum cuique. (Gellius)	(11) suus, a, um 'sitt'

Lär in glosorna i högerspalten!

Uppgift 5

Böj a) *is*, b) *ille* och c) *ipse* i singularis neutrum!

Uppgift 6

Vad heter *quidam* i pluralis maskulinum nominativ, dativ och ackusativ?

Uppgift 7

Böj a) *quisque* i singularis maskulinum och b) *aliquis* i pluralis femininum!

Konstantins triumfbåge restes för att fira kejsarens seger över Maxentius vid Pons Milvius utanför Rom år 312 e. Kr.

Presens particip och perfekt particip som förenat particip

Presens particip

Presens particip som förenat particip (*participium coniunctum*) förekommer ofta i latinet. Sådant attributivt particip finns också i svenskan: 'Visslande gick han vägen fram' Det svenska participet låter sig lätt utvecklas till en bisats: 'Medan han visslade, gick han vägen fram'.

Ett latinskt presens particip är en verbform i aktiv form och betecknar en handling som pågår samtidigt med satsens finita verb (= verb med personändelse). Ett presens particip kan översättas på olika sätt:

Exempel hämtat från djurfabeln *Lupus et agnus* i det följande:

Lupus causam iurgii quaerens dixit: ...

lupus , i M varg	a) <i>Sökande orsak till gräl</i>
causa , ae F orsak	<i>sade vargen:</i>
iurgium , i N gräl	b) <i>Vargen, som sökte orsak till</i>
quaero, quaesivi, quaesitum 3	<i>gräl, sade:/Eftersom vargen</i>
söka	<i>sökte orsak till gräl, sade den:</i>

a) Participkonstruktionen behålls.

b) Presensparticipet återges med en relativ bisats eller en konjunktionsbisats, vanligen inledd med 'medan' men också 'eftersom', 'om' eller 'fastän'.

Perfekt particip

Perfekt particip som förenat particip (*participium coniunctum*) förekommer också i latinet. Sådant attributivt particip finns även i svenskan: 'Gripen av polisen sökte mannen smita'. Ett svenskt perfekt particip låter sig utvecklas till en sats: 'Sedan mannen hade gripits av polisen, sökte han smita.'

Perfekt particip är i latinet en passiv verbform och betecknar en föregående, tidigare genomförd handling i förhållande till satsens finita verb. Ett perfekt particip kan översättas på olika sätt:

Exempel hämtade från djurfabeln *Lupus et agnus* i det följande:

Agnus verbis perterritus respondit caute: ...

agnus, i M lamm	a) <i>Förskräckt av orden svarade lammet försiktigt: ...</i>
verbum, i N ord	b) <i>Lammet, som hade förskräckts av orden, svarade försiktigt/Eftersom lammet hade förskräckts av orden, svarade det försiktigt: ...</i>
perterreo, perterrui, perterritum 2 förskräcka	d) <i>Lammet förskräcktes av orden och svarade försiktigt: . . .</i>
respondeo, respondi, responsum 2 svara	
caute (adverb) försiktigt	

Lupus agnum correptum laceravit.

corripio, corripui, correptum 3 gripa lácero 1 sönderslita	a) <i>Vargen slet sönder det gripna lammet.</i>
	b) <i>Vargen slet sönder lammet, som hade gripits. Sedan lammet gripits (av vargen), slet vargen sönder det.</i>
	c) <i>Efter gripandet av lammet slet vargen sönder det.</i>
	d) <i>Vargen grep lammet och slet sönder det.</i>

a) Participkonstruktionen behålls.

b) Perfektparticipet återges med en relativ bisats eller en konjunktionsbisats, vanligen inledd med 'sedan' men också 'eftersom', 'om' eller 'fastän'.

c) Participkonstruktionen kan ibland återges med ett svenskt prepositionsuttryck.

d) Man kan också vid översättningen till svenska upplösa den latinska satsförkortningen till en egen sats och samordna denna med den latinska huvudsatsens predikat.

FABULA DE LUPO ET AGNO

Fabler är allegoriska, dvs. de säger något mer och djupare än det som egentligen berättas. Fabeldiktningen vandrade tidigt över från grekerna till romarna. Den skulle komma att få en stor roll i den europeiska litteraturen. I början av första århundradet e. Kr fick Rom sin egen store fabeldiktare, Phaedrus. Han blev av någon anledning slav hos Augustus, men frigavs genom det kejsarliga testamentet vid kejsarens död år 14 e Kr. Det var ingen tillfällighet att Phaedrus hade varit slav och blev fabeldiktare. Fablerna för i stor utsträckning de förtrycktas talan mot de mäktiga och starka. Nästan som en programförklaring står sagan om Vargen och lammet i början av hans fabelsamling. Texten nedan är en prosaversion av originalets jambiska versform.

Observera: Komparativ av ett latinskt adjektiv bildas som regel genom tillägg av ett morfem *-ior* (mask. och fem.) till positivens böjningsstam (jfr *super-ior* och *infer-ior*).

(1) Lupus et agnus ad eundem rivum vénerant site compulsi.	(1) lupus, i M varg agnus, i M lamm rivus, i M bäck, å sitis, is F törst compello, cómpuli, compulsum 3 driva (tillsammans): 'drivna av törst'
(2) Lupus stabat superior, agnus inferior.	(2) sto, steti, statum 1 stå superior (súperus) komparativ: som den "övre" = högre upp inferior (ínferus) komparativ: som den "nedre" = längre ned
(3) Lupus ímprobus causam iurgii quaerens dixit:	(3) ímprobus, a, um elak causa, ae F orsak iurgium, i N gräl, iurgii objektiv gen. till causam (orsak till gräl)
(4) 'Cur turbulentam facis mihi bibenti aquam?'	(4) cur? varför? turbulentus, a, um grumlig bibo, bibi, - 3 dricka aqua, ae F vatten
(5) Agnus lupi verbis pertérritus respondit caute:	(5) verbum, i N ord perterreo, perterrui, pertérritum 2 förskräcka; verbis är orsaksablativ till perterritus respondeo, respondi, responsum 2 svara
(6) 'Quómodo possum, lupe, id fácere?'	(6) quómodo på vilket sätt, hur (ablativus modi)
(7) Aqua a te ad me fluit.'	(7) fluo, fluxi, - 3 flyta
(8) Lupus veris agni verbis repulsus inquit:	(8) repello, répuli, repulsum 3 driva tillbaka, vederlägga. Till participet hör ablativen veris verbis 'vederlagd av de sanna orden från lammet' inquit sade

(9) 'At tu ante sex menses mihi maledixisti.'	(9) at men ante (prep. m. ack.) före, här 'för...sedan' mensis, is M. månad male-dico, male-dixi, male-dictum 3 <i>med dativ</i> tala illa om någon
(10) Agnus timore tremens lupo respondit:	(10) timor, óris M fruktan: <i>timore</i> är abl. causae till <i>tremens</i> tremo, tremui, - 3 darra <i>respondere</i> + dat. svara någon
(11) 'Sed tum nondum natus eram.'	(11) tum (adverb) då nondum (adv.) ännu icke natus, a, um född
(12) Tum lupus irátus 'Pater certe tuus', inquit, 'mihi maledixit.'	(12) iratus, a, um vred, vredgad; <i>iratus</i> står som predikativt attr.: 'vargen sade vred' certe (adverb till <i>certus</i>) säkert
(13) Atque ita correptum agnum míserum laceravit.	(13) ita så cor-ripio, cor-ripui, cor-reptum 3B gripa tag i, <i>correptum</i> perf. particip till <i>agnum</i> : lammet gripet = 'han grep och ...' lácero 1 sönderslita
(14) Fábula scripta est propter illos hómines, qui fictis causis innocentes ópprimunt.	(14) propter (prep. m. ack.) på grund av fictus, a, um påhittad innocens, entis oskyldig ópprimo, oppressi, oppressum 3 förtrycka

Lär in glosorna i högerspalten!

Uppgift 8

Vad heter på latin: a) En sund själ i en sund kropp b) Intet är till varje del lyckligt c) Den främste bland jämlikar d) För vetenskap och konst e) Kroppens vältalighet. f) Namnregister

Uppgift 9

Vilka är böjningsstammarna för följande sex substantiv: a) *dens* b) *pax* c) *lux* d) *mens* e) *mons* f) *dux*? Vad betyder substantiven? Vilka lånord i svenskan eller andra moderna språk kan härledas från dessa stammar?

Uppgift 10

Böj skriftligen i alla kasus singularis och pluralis (nom., gen., dat., ack., abl.) *vox magna* en stark röst!

Uppgift 11

Böj skriftligen i alla kasus singularis och pluralis (nom., gen., dat., ack., abl.) *servus felix* en lycklig slav!

Uppgift 12

Böj skriftligen i alla kasus singularis och pluralis (nom., gen., dat., ack., abl.) *pratum molle* en mjuk äng!